

Мр Дијана Јанковић

судија Вишег суда у Нишу
dijanaj@open.telekom.rs

ОДМЕРАВАЊЕ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА КАЗНЕ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ И СУДСКОЈ ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Одлука о казни има велики значај како за учиниоца кривичног дела, коме је изречена, тако и за ширу јавност, јер она представља коначан резултат целокупног кривичног поступка. Суд приликом одмеравања казне има првенствено у виду кривично дело и кривицу, али и учиниоца кривичног дела. Дакле, учинилац кривичног дела је околност која битно утиче на одмеравање казне, као одређена личност, при чему за одмеравање казне могу бити меродавни и лични фактори који се тичу учиниоца, а који не стоје ни у каквој вези са кривичним делом, ако су значајни за индивидуализацију казне на линији специјалне превенције. У раду се анализирају основне поставке домаћег законодавства у области одмеравања казне и актуелна судска пракса у наведеној области, као и околности које суд узима као релевантне приликом одмеравања казне и њихов утицај приликом индивидуализације казне на избор и висину санкције.

Кључне речи: *Одмеравање казне. Индивидуализација казне. Олакшавајуће и отежавајуће околности. Кривица. Учиниоца кривичног дела.*

1. ПРИНЦИП ЗАКОНИТОСТИ И ПРИНЦИП ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈЕ КАЗНЕ

Одмеравања казне темељи се на принципу законитости и принципу индивидуализације казне. Из основних поставки принципа законитости произилази да је његов циљ да омогући правну сигурност грађана, заштиту њихових права и слобода.¹ Правно значење овог принципа огледа се у уважавању неколико класичних,

---

¹ С. Roxin, *Strafrecht, Allgemeiner Teil, Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*, Verlag C. H. Beck, München 1997, 99.

давно постављених основних захтева. Кривична дела и казне морају бити законом прописани, те да нико не може бити кажњен за дело које пре него што је извршено није законом било прописано као кривично дело. За учиниоца је меродаван само закон који је важио у време извршења кривичног дела – принцип забране ретроактивне примене кривичних закона, мада се по правилу омогућава повратно дејство одређене материјално правне норме ако је она повољнија за учиниоца. Забрањено је креирати кривична дела и казне за њих путем аналогije. Инкриминације и казне се не могу заснивати на неписаном праву. Такође кривични закон мора имати висок степен одређености у погледу предвиђених инкриминација, односно прописаних кривичних дела и казни.² Принцип законитости остварује се и кроз захтев да се одреде ближа правила за одмеравање казне, да се још више прецизирају сви услови одговорности и кривице учиниоца, као и услови за изрицање кривичних санкција и њихове границе, да се што прецизније дефинишу сви основни појмови и институти који се примењују у кривичном праву.

С друге стране, принцип индивидуализације казне подразумева прилагођавање казне учиниоцу кривичног дела, али и конкретним околностима кривичног дела, како би се у што је могуће већој мери остварила сврха кажњавања. Полазна основа за судско одмеравање казне је кривично дело и степен кривице, као личне, субјективне одговорности учиниоца за учињено дело. Међутим, само законско истицање специјалне превенције као сврхе кажњавања, указује на то да је и личност учиниоца, сама за себе, независно од дела и кривице, самостални чинилац при судском одмеравању казне. Суд приликом одмеравања казне има првенствено у виду кривично дело, кривицу, али и учиниоца. Дакле, сам учинилац је околност која битно утиче на одмеравање казне, као одређена личност-индивидуа. Због тога за одмеравање казне могу бити меродавни и лични фактори који се тичу учиниоца, а који не стоје ни у каквој вези са кривичним делом, ако су значајни за одређивање казне на линији специјалне превенције.

Полазећи од основних циљева поменутих принципа произилази да је задатак суда да из правних одредница у законском опису кривичног дела препозна и утврди подударност неког понашања с тим описом и да од законом прописаних казни одмери управо за то понашање

---

² Норме кривичног права морају бити прецизне у највећој могућој мери, што се посебно односи на оне норме којима се креирају конкретне инкриминације и прописују казне за њих. Интерес правне сигурности у тако важној области правног система налаже доследно избегавање у кривичном праву тзв. генералних клаузула и уопште норми које су недовољно одређене и прецизне. Начелно се сматра да што је значајније одређено кривично правно питање, одређеније и прецизније мора бити регулисано у кривичном закону. Вид. М. Шкулић, „Начело законитости у кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2010, 72-81.

потребну и одговарајућу врсту и висину кривичноправне принуде садржане у казни. Тиме суд правно обликује конкретно кривично дело, као јединство његовог оствареног описа и стварно примењене казне. Индивидуализацијом казне суд прилагођава казну учиниоцу уз уважавање критеријума и вредности који су истакнути у закону. Међутим, у том процесу одлучивања долази до преплитања принципа законитости (као једног формалног начела чији је један од циљева да гарантује стриктну примену закона) и принципа индивидуализације казне, који оставља суду широк простор при одлучивању о врсти и висини казне. Он објективно омогућава да на овом подручју кривичног права у знатној мери дођу до изражаја судске оцене и ставови. При томе, суд применом принципа индивидуализације казне, наравно, не може изаћи из општих оквира које поставља принцип законитости у односу на прописану врсту и висину казне за одређено понашање за које је утврђено да представља кривично дело учињено са потребним обликом виности, али је значајно за судску одлуку о казни колико простора за индивидуализацију казне сам закон оставља унутар граница тог подручја и у којој мери је у тим оквирима судска пракса уједначена у складу са постављеним захтевима начела законитости.

Приликом примене законских одредби о одмеравању казне и принципа индивидуализације казне, сагледавајући различите животне ситуације, суд „разлаже“ и прилагођава поједине законом прописане околности релевантне за одмеравање казне конкретним околностима датог случаја. Одредбе о одмеравању казне нису тако формулисане да намећу и осигуравају обавезно њихову јединствену примену. Најважније норме заправо су норме – смернице, тако да више указују на чињенице које суд мора узети у обзир при одлуци о казни, него што саме диктирају одређени резултат, одређену оцену (на пример, однос степена кривице и висине казне, или које околности оценити као отежавајуће односно олакшавајуће, како ценити личност учиниоца као околност при одмеравању казне и др.).³ Одмеравање казне је питање примене права у коме суд има знатан простор за процену.

У кривичном материјалном праву постоје понекад случајеви који се сведе на одговарајућа тумачења по сличности, те се као такви приближавају аналогiji и на њу асоцирају, али се не ради о правним празнинама, већ је у питању посебна законодавна техника упућивања на одређену сличност приликом формулисања кривичноправне норме. Постоје случајеви и када се одређене радње дефинишу само на релативно уопштен начин, при чему се изједначавају са другим прецизније одређеним радњама. Неспорно је да суд приликом тумачења оваквих норми, односно њиховом применом на конкретан

³ Д. Кос, „Институт ублажавања казне у процесу њезине индивидуализације“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу* 2/2003, 429.

случај, мора резонovati по „принципу сличности“, али не међу нормама, већ у односу на одређене конкретне животне радње.⁴

При процени околности које утичу на врсту и висину казне, један од прихваћених начина је аналитичко-синтетички метод. То значи да би суд на основу општег утиска, полазећи од прописане казне, требало да дође до једне полазне основе, до неке просечне, оријентационе казне, коју би затим могао повећати или снизити након пажљивог појединачног вредновања сваке олакшавајуће и отежавајуће околности. При томе, на коначну казну би у највећој мери утицала друга фаза, тј. вредновање сваке појединачне околности.⁵ У том смислу судска одлука о казни истовремено је и чин примене права, али и чин вредносног оцењивања датих околности. Законитост никад не удовољава унапред постављеним циљевима, али готово увек представља брану самовољи и произвољности. Своју кохезиону снагу законитост никад не поседује сама од себе, јер никад у потпуности не траје као део правне свести појединца, већ своју снагу добија у име прокламованих друштвених вредности.⁶ У судској одлуци о казни, се не ради ни о слободној дискрецији, нити о некој арбитрарној одлуци, већ о коришћењу законских овлашћења, везаних увек у крајњој линији, уз одређени материјални пропис.

2. ОКОЛНОСТИ РЕЛЕВАНТНЕ ПРИ ОДМЕРАВАЊУ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈИ КАЗНЕ

За судско одмеравање и индивидуализацију казне посебно је важно питање које околности суд може узети као релевантне приликом одмеравања казне и какав је њихов утицај на избор санкције и меру санкције у оквиру широких законских могућности. Суд при одмеравању казне односно при њеној индивидуализацији има у виду: кривично дело, учиниоца и кривицу, границе прописане казне, остварење сврхе кажњавања и олакшавајуће и отежавајуће околности. Када је у питању оцена личности учиниоца, већ у оквирима кривице узимају се у обзир, као околности релевантне за индивидуализацију казне, бројни моменти субјективне природе, везани уз процес настајања воље за извршење дела и манифестације те воље у вези са извршеним делом. Индивидуализацијом казне и оценом конкретних олакшавајућих и отежавајућих околности, казна се усаглашава степену слободне воље коју је учинилац испољио у извршењу кри-

⁴ М. Шкулић, 73-74.

⁵ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд 2009, 213.

⁶ М. Митровић, „Начело законитости“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2/2003, 57.

вичног дела, као и свим објективним околностима које карактеришу учиниоца и конкретно дело.

2.1. Степен кривице

Кривица захвата читаву субјективну страну понашања учиниоца, које је квалификовано као кривично дело. Приликом утврђивања степена кривице узима се у обзир и сам учинилац у мери у којој се његова личност изразила у конкретном делу. У тим границама, за степен кривице, а тиме и за казну, релевантне су све субјективне околности које се у датој ситуацији односе на дело и учиниоца, све оно што је значајно за унутрашњи став учиниоца према делу. Кривица је сложена и комплексна категорија, а њену структуру чине три компоненте, и то: урачунљивост, умишљај и нехат и свест (или дужност и могућност свести) о противправности.⁷

2.1.1. Урачунљивост

Урачунљивост је неопходна претпоставка или обавезан елемент кривице и представља способност учиниоца за кривицу. Урачунљивост подразумева постојање способности расуђивања и способности одлучивања. По правилу, полази се од претпоставке урачунљивости и она се у конкретном случају утврђује само онда када се појави сумња да је реч о неурачунљивом учиниоцу, што значи да се тада не утврђује урачунљивост, већ неурачунљивост.⁸

Између душевне поремећености која доводи до неурачунљивости и здравог душевног стања, налазе се многа прелазна стања, те иако у овим случајевима постоји урачунљивост у кривичноправном смислу, ипак таква стања утичу на оцену степена кривице. Ако се искључи битно смањена урачунљивост као основ ублажавања казне, остала прелазна стања између потпуне урачунљивости и потпуне неурачунљивости, могу да буду од великог значаја у оквиру општих правила о одмеравању казне.⁹ Учиниоца који је дело извршио у стању битно смањене урачунљивости одговара за кривично дело учињено са умишљајем, али и за кривично дело учињено из нехата,

⁷ Дати начин законског дефинисања кривице је последица прихватања психолошко нормативних теорија кривице, што је у систему кривичног права од не посредног значаја како за решавање кривичноправних питања тако и дејства правне заблуде, према: Н. Делић, „Теорије кривице и кривичноправни значај правне заблуде“, *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања*, II део, Београд 2008, 171 191.

⁸ Н. Делић, „Свест о противправности као конститутивни елемент кривице“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2008, 171.

⁹ Ј. Таховић, *Кривично право општи део*, Савремена администрација, Београд 1961, 331.

када закон предвиђа одговорност и за тај облик виности. Тако је у пресуди Окружног суда у Београду Кж. 1765/01 оцењено да: „институт битно смањене урачунљивости не искључује умишљај као психички однос оптуженог према делу, па је стога могуће поступати са умишљајем и у стању битно смањене урачунљивости“.¹⁰ С обзиром на блажу одговорност учиниоца са битно смањеном урачунљивошћу, потребно је утврдити да ли је одређени душевни поремећај имао утицаја на предузимање конкретне радње, која је инкриминисана као кривично дело.

2.1.2. Виност

Умишљај и нехат су и два појавна облика кривице, односно два различита степена кривице, јер у основи умишљај значи свесно кршење друштвених норми и отворено супротстављање основним друштвеним вредностима. Сходно томе, кривично право врши и одговарајуће социјално-етичко вредновање и правно га артикулише на тај начин што умишљајном и нехатном извршиоцу упућује прекор различите тежине.¹¹ Умишљај и нехат чине садржину кривице, али се одређени њихови сегменти појављују већ на нивоу предвиђености у закону, тј. обухваћени су бићем кривичног дела.¹²

Са становишта оцене степена кривице приликом одмеравања казне битно је да суд не сме учиниоцу као отежавајућу околност узети умишљај као облик виности с којим је кривично дело учињено, ако је управо тај облик виности обележје кривичног дела за које га оглашава кривим (принцип забране двоструког вредновања исте околности). Тако је у пресуди Савезног суда Кзс. 12/99 наведено да суд: „не може да узме у обзир приликом одмеравања казне оне околности које су елеменат бића кривичног дела или су квалификаторне околности или су по самој природи учињеног дела у њему садржане, јер су оне већ узете у обзир при прописивању казне за то кривично дело од стране законодавца“.¹³ У судској пракси се веома често и сам начин извршења дела дела повезује са степеном кривице. У пресуди Врховног суда Србије Кж. 1766/03 је оцењено да „испољена бруталност и прекомерна примена силе при извршењу разбојништва над оштећним брачним паром посебно, с обзиром на њихову старост,

¹⁰ Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1765/01 од 27.11.2001 и пресуда Другог Општинског суда у Београду К. 1232/00 од 26. 6. 2001, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2010.

¹¹ Н. Делић, 171.

¹² З. Стојановић, 116.

¹³ Пресуда Савезног суда Кзс.12/99 од 22.12.1999 и пресуда Општинског суда у Босилеграду К.39/97 од 28.2.1999, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

при чему су их оптужени прво претукли и оборили на под, ударили пушком и пуцали поред њих – указује на повећану друштвену опасност оптужених као извршилаца кривичног дела и већи степен њихове кривице“.¹⁴

Иако наше кривично законодавство познаје само наведене облике виности, укупно понашање учиниоца у које се теоретски може сврстати и *dolus praemeditatus*, тзв. предумишљај, такође може бити основ за оцену степена кривице одређеног учиниоца. Према ставу судске праксе, зрело и дуготрајно размишљање, односно одлучивање о извршењу кривичног дела, излази изван нужних оквира самог умишљаја, тј. свести о свом делу и његовом хтењу и указује на већи интензитет злочиначке воље код учиниоца и одлучности за извршењем кривичног дела, као и на већи степен кривичне одговорности таквог учиниоца, па та околност долази у обзир као отежавајућа околност при одмеравању казне.

2.1.3. Свест о забрањености дела

Свест о противправности дела је самостални елемент кривице који се претпоставља и чије се постојање не мора утврђивати у сваком конкретном случају. Слично као и код урачунљивости, овде се полази од обориве претпоставке да она постоји. Свест о противправности је самостална компонента кривице и њено постојање или одсуство нема значаја за постојање умишљаја или нехата. Наиме, свест о противправности је знање учиниоца да својом радњом чини нешто забрањено и разликује се од интелектуалног елемента умишљаја који се састоји у свести о битним обележјима бића кривичног дела. Зато се прво утврђује да ли је учинилац поступао са умишљајем, а након тога и да ли је постојала свест о противправности.¹⁵

Правна заблуда подразумева непостојање свести о томе да се чини кривично дело. Код лица која се налазе у правној заблуди нема свести о кривичној противправности.¹⁶ Правна заблуда се под одређеним условима сматра основом који искључује кривицу, а самим тим и постојање кривичног дела. Међутим, и даље постоји могућност да учинилац који није знао да је дело забрањено ипак буде оглашен кривим, у случају да је утврђено да је био дужан и да је о овоме могао да има сазнање. Отклоњива правна заблуда остаје у оквирима кажњивости. У вези са тим се каже у литератури, да „ако дело не представља, само повреду права него је истовремено

¹⁴ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1766/03 од 24.12.2003. и пресуда Окружног суда у Београду К. 527/03 од 7.7.2003, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

¹⁵ Н. Делић, 172.

¹⁶ З. Стојановић, 132.

и повреда моралног поретка, заблуда о противправности је по правилу отклоњива, јер правно вредновање произилази непосредно из правног и моралног осећања и оно се зато додатним напором савесности, лако спознаје¹⁷. С друге стране, протек времена ће бити од малог или готово никаквог утицаја на кривична дела неспорне легитимности, међу која се првенствено убрајају кривична дела којима се инкриминишу акције усмерене против вредности које сматрамо универзалним.¹⁸

2.2. Побуде из којих је дело учињено

Побуде из којих је дело учињено захватају унутрашњи субјективни део личности учиниоца, као унутрашњи покретачи за конкретну криминалну делатност. Побуде из којих је дело учињено добијају посебан значај и предмет су оцене суда у случају поврата. Извршење кривичних дела из истих побуда не мора бити повезано са истоврсношћу учињених кривичних дела, јер и различита кривична дела могу да буду учињена из истих побуда, као што и истоврсна кривична дела могу да буду учињена из различитих побуда. Судска пракса, међутим, показује да учиниоце који понављају кривична дела исте врсте најчешће покрећу и исте побуде и у највећем броју случајева поврат доводи и до изрицања строжих казни учиниоцима у односу на казне за раније извршена кривична дела. Тако је у пресуди Врховног суда Србије Кж.792/91 од 31.1.1992. године наведено да је: „оптужени вишеструки повратник, који континуирано у временском раздобљу дужем од десет година врши кривична дела против имовине. На њега нису васпитно деловале вишегодишње казне затвора на које је осуђиван и које је издржао, што указује да се ради о учиниоцу веома високог степена друштвене опасности“.¹⁹

2.3. Јачина угрожавања или повреде заштићеног добра

Јачина угрожавања или повреде заштићеног добра се у судским одлукама у највећем броју случајева цени кроз обим и интензитет последице проузроковане радњом учиниоца кривичног дела. Иако се ради о једној објективној околности, интензитет последице сагледан с аспекта учиниоца и његовог конкретног доприноса њеном настајању је битна чињеница за индивидуализацију казне. У законским описи-

¹⁷ Н. Н. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, 5. Auflage, Berlin 1996, 345.

¹⁸ М. Мајић, „Начело легалитета нормативна и културна еволуција“ (I део), *Анали Правног факултета у Београду* 1/2009, 44.

¹⁹ И. Симић, *Збирка судских одлука из кривично правне материје*, Службени гласник, Београд 1994, 35.

ма последичних кривичних дела захтева се, осим радње учиниоца, наступање и какве законом одређене последице на објекту радње. Пошто законски описи само појединих кривичних дела познају последицу као своје законско обележје, узрочна веза између радње и последице представља категорију која се и у разматрању конкретног случаја испитује у оквиру елемената предвиђености у закону. Ово испитивање се врши утврђивањем да ли је у спољном свету конкретно наступила последица према времену, простору и начину, узрочно повезана са радњом учиниоца.²⁰ Узрочност се не посматра кроз збир свих услова последице – узрок последице је сваки поједини услов, иако је до посматраног исхода дошло њиховим заједничким дејством.²¹ У решењу Врховног суда Југославије Кж. 36/68 је наведено да: „Узрочност као објективна веза између радње и последице постоји у кривичноправном смислу не само онда кад инкриминисана радња представља непосредан услов забрањене последице, већ и у случају кад је ова радња заједно са радњом других лица или условима друге врсте допринела наступању забрањене последице тако да се појављује као њен узрок“.²²

2.3.1. Тежина кривичног дела

Закон је у облику висине прописане казне дао општу оцену о значају повреде заштићеног добра обухваћеног у законском опису сваког кривичног дела, али кривично дело може имати интензитет опасности који је нужан за постојање кривичног дела, а да тај интензитет буде различит с обзиром на јачину угрожавања и повреде заштићеног добра.²³ Тако је у пресуди Окружног суда у Нишу, Кж. 2055/2007 наведено да: „јачина повреде заштићеног добра, не може имати карактер отежавајуће околности уколико у смислу чл. 54, ст. 3 Кривичног законика нанета тешка телесна повреда, као обележје кривичног дела, не прелази меру која је потребна за постојање овог кривичног дела“.²⁴ Такође, у оквиру исте последице дела (угрожавања или повреде), интензитет последице може бити различит у односу на различите субјекте кривичног дела, што зависи од тога да ли је наступила мања или већа опасност за повреду правног добра које је нападнуто кривичним делом. Тако је у пресуди Врховног суда Србије Кж. I. бр. 588/2007 наведено да: „за оптуженог као извршиоца кри-

²⁰ И. Вуковић, „Примена теорије еквиваленције у кривичном праву – поједина питања“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2006, 47.

²¹ С. Roxin, 294.

²² *Збирка судских одлука*, Службени лист СФРЈ, бр. 3/1969, 134.

²³ Ј. Таховић, 330.

²⁴ Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 2055/2007 од 25.3.2008, Правна база *Paragraf Lex* 2009.

вичног дела тешке телесне повреде квалификоване смрћу, учињеног на мах представља отежавајућу околност, то што је жртви нанео већи број тешких телесних повреда опасних по живот и што жртва због високог степена алкохолисаности није била у могућности да се брани од напада“.²⁵

2.3.2. Прибављена противправна имовинска корист или висина причињене штете

Кроз јачину угрожавања или повреде заштићеног добра се веома често сагледава и вредност прибављене противправне имовинске користи или висина причињене штете, као објективне околности која битно утичу на одмеравање казне, када су у питању кривична дела код којих је прибављена противправна имовинска корист односно причињена штета битно обележје дела, тј. у случајевима када су у питању кривична дела код којих је вредносни елемент обележје дела, те се штета проузрокована њиховим извршењем може новчано изразити. На пример, заједничка карактеристика кривичног дела крађе, разбојништва, разбојничке крађе, утаје, преваре, изнуде, уцене, је да се врше у намери прибављања противправне имовинске користи, а која намера је уско повезана са објектима ових дела, јер су то по правилу предмети који имају материјалну вредност, тако да се њиховим одузимањем или присвајањем остварује нека материјална корист.

2.3.3. Тежина последице која погађа учиниоца кривичног дела

Иако је јачина повреде или угрожавања заштићеног добра околност објективне природе, она изузетно може бити сагледана и са субјективног становишта кроз однос између проузроковане последице и учиниоца дела (чл. 58, ст. 2 КЗ²⁶). Постојање овог специфичног основа, који може проузроковати ослобођење од казне или неограничено ублажавање исте, мотивисано је многобројним животним ситуацијама које изазивају тешке последице за самог учиниоца дела, када се показује неоправданим изрицање било какве казне. У којој мери последице дела тешко погађају учиниоца и да ли ће последица дела бити основ за ослобођење од казне или ублажавање, зависи од оцене сваког конкретног случаја. Тако је у пресуди Врховног војног суда II К. 89/89 од 28.3.1989 године, оцењено да: „постојање сродничких односа, само по себи није довољан елемент посебног основа за ослобођење од казне у смислу чл. 45 КЗ СФРЈ (сада чл. 58, ст. 2

²⁵ Пресуда Врховног суда Србије, Кж. I 588/2007 од 26.4.2007, Правна база *Paragraf Lex* 2009.

²⁶ Кривични законик КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05, 107/05 и 72/09.

КЗ), ако уз то не постоје блискост и емотивне везе, које би указивале на тешку погођеност учиниоца последицом кривичног дела“.²⁷

2.4. Околности под којима је дело учињено

Околности под којима је кривично дело извршено могу бити различите по природи и карактеру дејства, па оне могу имати карактер отежавајућих или олакшавајућих зависно од сваког конкретног случаја.

2.4.1. Околности субјективне природе

Посебно су значајне све околности које се тичу личности и понашања учиниоца, и то како околности које су постојале пре извршења дела, тако и за време извршења дела, а значајне су за конкретан случај. То су пре свега околности које се тичу учиниоца дела, његовог односа према жртви, разна психичка стања учиниоца, интерперсонални односи, итд. У пресуди Врховног суда Србије Кж. 1538/99 је оцењено: „да је оптужени показао упорност у припремању и планирању кривичног дела, те да је злоупотребио поверење оштећене која га је пустила у свој стан као школског друга своје млађе сестре и понудила му кафу, па када се за тренутак удаљила из просторије у којој су седели, сипао је у кафу оштећене припремљене таблете бенседина, те је оштећена не очекујући тако нешто попила кафу и убрзо након тога изгубила свест, што је оптужени искористио да јој одузме златну наруквицу, па је њеним присвајањем себи прибавио противправну имовинску корист, употребом силе према оштећеној“.²⁸ Такође се као субјективне околности дела могу узети у обзир и све околности које карактеришу начин извршења дела (сви-реп, подмукао, дрзак и др.), а налазе се ван бића самог кривичног дела, све то у складу са поменутиим принципом забране двоструког вредновања исте околности релевантне за одмеравање казне. Тако је у пресуди Врховног суда Србије Кж. бр. 490/02 оцењено да: „када је оптужени извршио кривично дело отмице, из чл. 64, ст. 2 КЗС (сада чл. 134 КЗ) тако што је према оштећеној употребио силу, физички је малтретирао, претио јој убиством, а све то је трајало два дана, та околност (дужина трајања противправног стања) се има узети као отежавајућа околност приликом одмеравања казне оптуженом“.²⁹

²⁷ Т. Крсмановић, *Кривично право у пракси*, Пословни биро, Београд 2002, 140.

²⁸ Пресуда Врховног суда Србије Кж.1538/99 од 30.12.1999 и пресуда Окружног суда у Београду К.216/99 од 2.7.1999 године, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

²⁹ Пресуда Окружног суда у Чачку К.57/01 од 2.10.2001. године и пресуда Врховног суда Србије Кж.490/02 од 25.10.2002, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

2.4.2. Околности објективне природе

Околности под којима је дело учињено могу бити и објективне природе: место (на јавном скупу, у судници, пред децом и др.), време (у некој критичној ситуацији као што је пожар, или поплава), средства, начин и природни услови под којима је дело извршено као што су: слаба видљивост, време ратног или ванредног стања, а под условом као и у претходном случају да наведене околности не чине битно обележје предметног кривичног дела. Да би једна одређена околност, која је ван личности учиниоца (објективна околност), могла бити цењена приликом одмеравања казне, учинилац је мора бити свестан.

2.4.3. Околности извршења дела у случају поврата

Суд ће посебно ценити да ли се ради о истим или сличним околностима под којима је учинилац и раније чинио кривична дела, као и да ли је учинилац свесно користио односно стварао сличне околности које погодују извршењу кривичних дела као и приликом ранијих извршења, посебно имајући у виду време извршења дела, место, начин извршења, временске прилике, дневне или ноћне услове, предмете извршења дела и сл., па ће и с тог аспекта ценити и истрајност и упорност учиниоца у вршењу кривичних дела. Тако је у пресуди Врховног суда Србије Кж. 56/06 од 23.2.2006. године оцењено да: „када се учиниоцу суди за кривично дело силовања отежавајућу околност представља његова ранија осуђиваност између осталог и два пута за истоврсно кривично дело као и његов ранији живот, који се огледа у чињеници да је дело извршио у време када још није била правноснажна пресуда којом је осуђен за кривично дело силовања“. У образложењу пресуде је наведено: „да утврђене околности указују да се ради о личности која не прихвата норме друштвеног понашања и која је склона насилном понашању“.³⁰

2.5. Ранији живот учиниоца

Ранији живот учиниоца указује на његову личност и животну оријентацију. Кроз ову околност се испољава однос учиниоца дела према друштвеним и моралним нормама односно вредностима.

2.5.1. Ранија осуђиваност односно неосуђиваност учиниоца

Ранија осуђиваност се по правилу сагледава и склопу околности наведених у случају поврата из чл. 55 КЗ. Међутим, ранија осуђиваност не мора сама по себи одмах и одредити ранији живот учиниоца као отежавајућу околност. Потребно је узети у обзир

---

³⁰ Пресуда Врховног суда Србије Кж.56/06 од 23.2.2006. и пресуда Округлог суда у Шапцу К. 69/05 од 14.9.2005, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

целокупан живот учиниоца и све личне и породичне прилике које могу објаснити одлуку за извршење кривичног дела. Тако је у пресуди Врховног суда Србије Кж. 405/05 заузет став да: „ранији живот оптуженог упућује на склоност ка вршењу кривичних дела, када му је као малолетнику прво изречена васпитна мера појачаног надзора због кривичног дела тешки случајеви разбојништва, а годину дана касније изречена васпитна мера упућивања у васпитно-поправни дом због кривичног дела тешка крађа“.³¹ Ранија неосуђиваност се најчешће цени као олакшајућа околност у судским одлукама и то кроз сагледавање ранијег опшег позитивног држања и владања учиниоца. Тако, ако је учинилац дела имао примеран живот, тј. ако није кажњаван, ако је добар радник, добар отац породице, ако је лично поштен и цењен у средини у којој живи, онда те околности указују да се не ради о личности која је морално девијантна и социјално неприлагођена и да се применом блаже казне може постићи сврха кажњавања.

2.5.2. Животно доба учиниоца

Године живота пунолетног учиниоца кривичног дела могу имати утицај на његов кривичноправни третман и имати значај олакшавајуће околности, нарочито ако је у питању млад човек, који је тек ступио у пунолетство, а ради се у целини гледано о позитивно оријентисаној личности. Ово произилази из становишта да млада личност која се тек формирала показује мању одређеност према догађајима у спољном свету него зрела личност, те да оцена такве личности не би требала бити иста као када се ради оцени сличних понашања зрелог човека, јер постоји претпоставка да зрела личност треба са већом одговорношћу да приступа предузетим радњама. Наведене околности свакако представљају значајне моменте, доступне утврђивању од стране суда, а подобне да се једна личност млада по годинама процени и утврди да ли још има карактеристике незреле личности и колико осцилира од просечне зреле личности.³² Тако је у пресуди Врховног суда Србије Кж. 702/01 од 26.6.2001. оцењено да „када млађи пунолетник буде осуђен, као олакшавајућа околност може се ценити мишљење вештака психијатра о физичком и душевном развоју оптуженог, да је неискусан и поводљив“.³³

³¹ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 405/05 од 21.4.2005. и пресуда Окружног суда у Београду К. 428/04 од 24.9.2004, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

³² В. Брановачки, „Примена члана 41 КЗ СРЈ у пракси судова“, *Билтен Врховног суда Србије*, Београд 4/1994, 5 13.

³³ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 702/01 од 26.6.2001. и пресуда Окружног суда у Београду К.516/00 од 7.2.2001, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

2.6. Личне прилике учиниоца

Личне прилике учиниоца представљају околности везане за услове у којима живи и ради учинилац кривичног дела, при чему за одмеравање казне могу бити меродавни и лични фактори, који се тичу учиниоца, а који не стоје ни у каквој вези са кривичним делом. Тако је у Решењу Окружног суда у Београду Кж. 2096/05 наведено да се: „под личним приликама учиниоца подразумевају околности везане за прилике у којима учинилац живи, здравствено стање учиниоца, његово старосно доба, породичне прилике, број чланова породице, нарочито деце и њихово старосно доба и здравствено стање, економско стање породице, инвалидност учиниоца или његових чланова породице итд“.³⁴

2.6.1. Породичне прилике учиниоца

Породичне прилике учиниоца подразумевају околности у којима живи учинилац кривичног дела, те у том смислу суд и разматра односе између родитеља и деце, издржавање чланова породице, да ли се ради о малолетној деци, какве је економска ситуација домаћинства, да ли би изрицањем прописане казне за малолетно дете наступиле посебно тешке околности, здравствене прилике чланова домаћинства, стамбене и социјалне услове у којима живи породица учиниоца, однос учиниоца према породици, његово учешће у животу породице, бригу о другим члановима. У пресуди пресуди Врховног суда Србије Кж. 756/01 од 13. 12. 2001. године оцењено је да: „околности да је оптужени емотивно нестабилна личност, да оца који га је напустио одмах по рођењу никада није видео и да је део свог живота провео у Дому за незбринуту децу, без могућности позитивне идентификације са оцем, представљају особито олакшавајуће околности“. Такође, у пресуди Врховног суда Србије Кж. I.1083/98 од 3.12.1998. године је оцењено да: „чињеница да је окривљени одрастао у неповољним породичним приликама, јер је дете разведених родитеља, као и његова изражена спремност да приступи лечењу од зависности од наркотика, односно да је томе већ приступио, представљају, поред осталих неспорно утврђених чињеница, олакшавајуће околности на страни окривљеног“.³⁵

2.6.2. Особине личности учиниоца

Нека лична својства, такође, могу имати посебан значај у процесу одмеравања казне. У пресуди Врховног суда Србије, Кж. I

---

³⁴ Решење Окружног суда у Београду Кж.2096/05 од 20.10.2005 и пресуда Другог Општинског суда у Београду К. 1903/03 од 5.7.2004, Правни и пословни информационални систем *Intermex Indok*, 2009.

³⁵ Пресуда Врховног суда Србије Кж.I.1083/98 од 3.12.1998, Правна база *Paragraf Lex* 2009.

219/2007. је оцењено да: „особине личности оптуженог, односно неспособност за суштински доживљај кривице и кајања, индиферентност према другим људима и њиховим потребама и непоштовање важећих друштвених норми и вредности – представљају отежавајуће околности за оптуженог као учиниоца кривичног дела тешко убиство“. У образложењу исте пресуде је такође наведено да је: „вештачењем карактеристика и структуре личности утврђено да оптужени није склон, нити способан за суштински доживљај кривице и кајања, да је емоционално индиферентан према другим људима и њиховим потребама, да нема респекта према важећим друштвеним нормама и важећем вредносном систему, нити уважава општеприхваћена правила понашања, да је његово понашање под утицајем унутрашњих подстицаја и тежњи да задовољи своје потребе без одлагања, да је учињено дело својствено његовој личности, али да се може очекивати да ће и у будућности његово понашање бити у нескладу са законским нормама, што указује на већи степен друштвене опасности дела и учиниоца“.³⁶

2.7. Држање учиниоца после учињеног дела

Држање учиниоца после учињеног дела је веома значајна околност приликом утврђивања врсте и висине казне, јер се на основу ње може утврдити став учиниоца према извршеном делу и однос према друштву и његовим вредностима, што може бити цењено и као олакшавајућа и као отежавајућа околност. Разликују се три врсте околности везане за понашање учиниоца после извршеног кривичног дела, те се оно може приликом одмеравања казне посматрати с три аспеката, и то као: понашање непосредно после извршеног кривичног дела, где је ово везано за саму радњу извршења и указује на степен кривице учиниоца, понашање после протека дужег времена, што не утиче на кривицу (која се утврђује у време извршења дела), али има улогу у процењивању специјално превентивног дејства изречене казне, а треће је понашање у кривичном поступку, где посебан значај има признање учиниоца, накнада штете и однос према оштећеном.³⁷

2.7.1. Признање кривичног дела и кривице од стране учиниоца

Посебан значај при одмеравању казне има признање из кога произилази да је мотивисано утврђивањем истине, прихватањем кривице и одговорности за наступеле последице, као и спремношћу да се у мери у којој је то могуће отклоне или умање штетне последице

³⁶ Пресуда Врховног суда Србије Кж.І. 219/2007 од 13.2.2007, Правна база *Paragraf Lex* 2009.

³⁷ П. Новоселец, *Опћи дио казневог права*, Загреб 2004, 403.

дела. У судској пракси преовладава мишљење да је потребно вршити вредновање и ове околности. Тако је у пресуди Окружног суда у Београду Кж. 276/04 од 12.2.2004. године оцењено да се: „околност да је окривљени признао извршење кривичног дела не може оценити као особито олакшавајућа околност, када је окривљени најпре негирао извршење кривичног дела за које је оглашен кривим, потом мењао исказ током поступка, јер је и из других доказа утврђено да је окривљени извршио кривично дело“.³⁸

С друге стране, непризнавање, негирање кривичног дела и кривице од стране учиниоца се не може узети као отежавајућа околност, јер је то начин одбране и у супротном би то значило ограничење права оптуженог на одбрану. У пресуди Врховног војног суда II К број 44/87 од 10.3.1987. године је наведено да се: „потпуно или делимично негирање извршења кривичног дела не може ценити као отежавајућа околност без обзира што је тиме проузроковано знатно одуговлачење трајања кривичног поступка и прикупљање већег броја доказа“.³⁹ Исто тако, у судској пракси долази до изражаја и став као у пресуди Окружног суда у Београду Кж. 191/93 да се: „неизражавање кајања учиниоца не може ценити као отежавајућа околност“.⁴⁰

2.7.2. Држање учиниоца на главном претресу

У једном делу судских одлука као околност од значаја за одмеравање казне, и то најчешће као олакшавајућа околност, цењено је држање учиниоца на главном претресу. Ако се оно односи искључиво на поштовање реда у судници, примање позива и сл., то не би могло представљати околност од значаја за одмеравање казне, јер је то и иначе обавеза окривљеног, као и свих учесника у кривичном поступку. Међутим, добро држање учиниоца пред судом и уопште у кривичном поступку може бити значајна околност за одмеравање казне уколико је иста цењена и сагледана кроз однос учиниоца према кривичном делу и оштећеном, као што је признање кривичног дела, искрено кајање, изражавање жаљења што је дошло до кривичног дела и уопште у пружању помоћи суду да се лакше дође до материјалне истине.

---

³⁸ Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 276/04 од 12.2.2004. године и пресуда Петог општинског суда у Београду К.589/03 од 24.9.2004. године, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

³⁹ Пресуда Врховног војног суда, II К.44/87 од 10.3.1987. године, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

⁴⁰ Пресуда Окружног суда у Београду Кж.191/93 од 14.5.1993. и пресуда Петог општинског суда у Београду К. 321/92 од 9.11.1992. године, Правни и пословни информациони систем *Intermex Indok*, 2009.

2.7.3. Кајање учиниоца због учињеног кривичног дела

При оцени кајања као олакшавајуће околности потребно је да суд процени да ли је кајање израз стварног личног доживљаја и схватања кривичног дела од стране учиниоца или је исто дато само у жељи да се проузрокује блажа осуда. Искрено кајање учиниоца је важан показатељ да је учинилац увидео негативности свог понашања и да се може очекивати постизање сврхе кажњавања и применом блаже казне. Посебан значај има оно кајање које је кумулирано са признањем и активним помагањем учиниоца при разјашњењу одређене кривичне ствари, надокнадом штете или помоћи жртви кривичног дела.

2.8. Однос учиниоца према жртви кривичног дела

У погледу односа учиниоца према жртви дела, посебан значај добијају институти стварног кајања и поравнања учиниоца и оштећеног, из којих произилази да би за доношење одлуке о кривичној санкцији и решавање одређеног кривичноправног случаја, велики утицај могао имати однос учиниоца према жртви кривичног дела. Тиме је околностима које се по правилу цене као држање учиниоца после извршења кривичног дела, дат посебан и нарочит значај која се огледа у односу према жртви дела. Може се прихватити да би „отклањање последице“ значило практично неутралисање оног стања које је створено извршењем кривичног дела. У случају поравнања учиниоца и оштећеног, иако закон не предвиђа изричито садржину споразума, односно о чему је тачно потребно да се споразумеју учинилац и оштећени, већ само уопштено наводи да је потребно да је учинилац на „основу постигнутог споразума са оштећеним испунио све обавезе из тог споразума“, сама природа законског института и његов назив „поравнање учиниоца и оштећеног“, указују да би се могло радити о споразуму који представља неки облик обештећења жртве.

3. ЗАКЉУЧАК

Преглед најзначајнијих елемената за одмеравање казне у нашој судској пракси указује на то у коликој се мери настоји да се изрицањем казне (и касније њеним извршењем) она прилагоди личности учиниоца, а у складу са постављеним циљевима сврхе кажњавања. Суд мора водити рачуна о свим околностима које утичу на врсту и висину казне и прилагођавати казну посебним карактеристикама учиниоца и посебним околностима кривичног дела. Приликом одмеравања казне за суд су најпре меродавне околности које

се односе на кривично дело са његовим субјективним и објективним компонентама, као и околности које се односе на учиниоца. Правилно одмеравање и индивидуализација казне имају за циљ и да мере кривичноправне заштите буду такве да што је могуће мање задиру у права и достојанство човека, а да остваре сврху кажњава, што све, дакако, није увек лако остварити. Судска одлука о казни истовремено је чин примене права, али и чин вредносног оцењивања датих околности, чему знатно може доприносити уједначавање судске праксе, у складу са постављеним захтевима начела законитости. Због тога је одмеравање казне један од најделикатнијих задатака сваког судије, јер она има велики значај како за учиниоца кривичног дела коме је изречена, тако и за ширу јавност и друштво у целини.

Dijana Janković, M.A.

Judge
High Court, Niš

DETERMINATION AND INDIVIDUALIZATION OF CRIMINAL PUNISHMENT IN SERBIAN LEGISLATION AND JURISPRUDENCE

Summary

After a person is convicted of a crime, the appropriate legal punishment is determined at the sentencing phase. When the judge has discretion to determine the punishment, a number of factual mitigating circumstances, such as no history of criminal conduct, or the fact that the offender committed the crime when under great personal stress, may move him to impose a lighter sentence. On the other hand, aggravating circumstances, such as a previous record of the same type of offense, or the way a crime was committed, can compel a judge to determine a harsher punishment. The main focus of this article is relevance of different factors in the sentencing phase of criminal proceedings. The author analyses not only the existing legislation, but also a vast number of court decisions, with the aim of determining the ways in which various elements influence determination and individualization of punishment before Serbian courts.

Key words: *Determination and individualization of punishment. – Mitigating and aggravating circumstances. – Fault. – Perpetrator.*